

תלמידים עולים, מהגרים, פליטים ומחפשי מקלט (מתווה מספר 2)

א. אמנת האו"ם בדבר זכויותיהם החינוכיות של ילדים להורים מהגרי עבודה, פליטים ומבקשי מקלט מגנה על זכויותיהם לחינוך, לבריאות, לרמת חיים נאותה ולביטחון סוציאלי (נתן, 2010). מדינת ישראל חתמה על האמנה ואשררה אותה. לפיכך, משרד החינוך מכיר בזכויותיהם של ילדים אילו לחינוך על פי חוק חינוך חובה. חוק חינוך החובה בארץ הינו נטול הקשר של אזרחות ולכן הילדים זכאים לשירותי חינוך מלאים ולשירותי רווחה חלקיים, אך לא לזכויות של ביטוח לאומי וביטוח בריאותי (נתן, 2010). למרות הנחיות משרד החינוך, המשרד אינו פועל לאכיפת חוק לימוד חובה ברשויות שמסרבות לקיים את החוק בכל הקשור לילדי עובדים זרים ומבקשי מקלט (נתן, 2010). עובדים זרים המועסקים בישראל אמורים לשהות בארץ בגפם. במידה ויש הריון, האם תאבד את אשרת העבודה שלה והיא תצטרך לעזוב עם הילד תוך שלושה חודשים. בפועל יש עובדים זרים השוהים בארץ עם ילדיהם שנולדו בארץ, ההערכות מדברות על כמה מאות ועד לכמה אלפים (נתן, 2010).

בדוח מבקר המדינה משנת 2013 (כפי שצוטט אצל מוניקדס-גבעון, 2019), נמצא כי בגנים פיראטיים, שהוקמו על ידי המהגרים עצמם בתל אביב שוהים תינוקות ופעוטות ובהרבה מקרים גם ילדים מעל גיל שלוש בתנאים של הזנחה פיזית קשה. ההזנחה מעכבת את התפתחותם, הם סובלים מחסך מאוד חמור ונשקפת לעיתים סכנה לחייהם. בעת הגעתם למערכת החינוך עיכובים אלה ניכרים. לפי נתוני רשות כ-6,000 ילדים למסתננים ומבקשי מקלט שוהים כיום בישראל (מוניקדס-גבעון, האוכלוסין וההגירה 2019). משרד החינוך הקצה 222 מקומות למבקשי מקלט קטינים במסגרת פנימיות אולם, הקצאה זו לא תוקצבה. מכסת המקומות היום מלאה ולמרות שבת המשפט מורה על השמת קטינים ומבקשי מקלט בפנימיות, פסיקות אלה אינן מתקיימות (נתן, 2010).

הגירה מתבצעת לעיתים מתוך צורך או מתוך בחירה להיטיב את החיים ומתייחסת למעבר של אנשים ממרחב מסוים למרחב אחר, לרוב מארץ אחת לארץ אחרת, בין אם לתקופה זמנית ובין אם לצמיתות (שוהמי, 2019). מתוך נתונים מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לרגל יום המהגר הבינלאומי בשנת 2021 (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 14 בדצמבר 2021), עולה כי בשנת 2020 הגיעו לישראל 27.4 אלף מהגרים חדשים. ילדים בודדים הינם ילדים אשר עלו לארץ בגפם ללא משפחה או הורים. מאז שנת 1990 עלו לארץ אלפי ילדים בודדים. גילם של רוב הילדים שהגיעו כבודדים היה מעל ארבע עשר שנים (המועצה המקומית לשלום הילד, 2018).

החשיפה לגורמי דחק ולהיווצרותן של טראומות גורמת לאוכלוסיית המהגרים ומבקשי המקלט (לוריא PTSD להיות בסיכון גבוה לתחלואה נפשית כגון, דכאון, חרדה והפרעה פוסט טראומתית) (וחברים, 2019). במחקר שמטרתו הייתה הערכת היקף החשיפה לאירועים טראומטיים בקרב מהגרי מקלט ומהגרי עבודה, נדגמו 16 מבקשי מקלט ו-76 מהגרי עבודה. נמצא כי מהגרי עבודה נחשפו ליותר אירועים PTSD, 43%-50 עמדו PTSD, טראומטיים בהשוואה למבקשי מקלט. 17%-31 עמדו בקריטריונים של בקריטריונים לאבחנה של דיכאון ו/או חרדה (לוריא וחברים, 2019).

בנוסף לחשיפה לגורמי דחק אשר פוגעים בתא המשפחתי ובחוסן המשפחתי, ילדי עולים ומהגרים מתמודדים גם עם חבלי קליטה הכוללים קשיים כלכליים, היעדר תמיכה חברתית ועוינות מצד האוכלוסייה הכללית (רן ויוספברג בן-יהושע, 2019). לעיתים החוויות איתן הם מגיעים קשות וכוללות אלימות, מצבי מלחמה, אובדן משפחה וטראומות שונות. אותם ילדים מגיעים לבתי הספר ושם הם סובלים מבעיות נוספות הקשורות לקשר לא מיטיב עם מורים וחוסר בתמיכה חברתית שיכולה להגיע

בהרבה מקרים לדחייה חברתית של ממש. מצבים אלה יכולים בין השאר לגרום לבעיות התנהגות ולהגדיל את הסיכויים לנשירה מבית הספר. יש לציין שמאפייני המהגרים יכולים להיות מאוד מגוונים הם מגיעים מרקע תרבותי ויכולות כלכליות שונות אולם, המשותף לכולם זה שהם צריכים להיטמע באוכלוסייה המקומית ועליהם ללמוד את השפה העברית, שפת הלימוד בבתי הספר (רן ויוספברג בן-יהושע, 2019).

, שמטרתו הייתה לדון (European Commission, 2019) בדוח שהוכן ע"י הוועדה האירופאית בקליטה מיטבית של תלמידים מהגרים, ניתן להבין כי ישנם שלושה אתגרים מרכזיים :

א. אלה הקשורים לתהליך ההגירה עצמו – עזיבת המדינה והסתגלות מחדש לתרבות חדשה, ללמידת שפה חדשה ולהסתגלות בבתי הספר החדשים.

ב. הקשר החברתי-כלכלי-פוליטי של המדינה הקולטת – זמינות משאבים שמוקצים לחינוך, מדיניות המקדמת הכלה ושיווין באופן כללי זמינות המשאבים המוקצים לחינוך.

ג. השתתפותו של התלמיד המהגר במערכת החינוכית החדשה – בעיות חברתיות, רגשיות ובריאותיות שלא תמיד נלקחות בחשבון. שיבוצים של רמות לא נכונות כולל מתן ציונים שלא משקפים את הידע האמיתי של התלמיד, הוראה לא מותאמת, מורים שאינם מיומנים בקליטה מורכבת של פליטים ומהגרים, חוסר בשיתוף פעולה בין בית הספר לסביבה הביתית. הדוח מציין שגם במידה וכן מוקצים משאבים הם מופנים . (European Commission, 2019) ישירות לפן האקדמאי ולא לפן הרגשי חברתי

בישראל ישנה חלוקה למהגרים לא יהודיים ולמהגרים יהודיים שנתמכים בחוק השבות, מהגרים שהמדינה מעוניינת להשקיע בהם והיא אכן מקצה משאבים בקליטתם, בלימוד השפה העברית ובשירותים שונים. למרות היותה מדינה שקולטת מהגרים מתחילת ימיה גם היום ישנה התייחסות מועטה מאוד לאספקטים רגשיים ולטראומות (שוהמי, 2019).

ב. המתווה המוצע

- הפסד עתידי של ידע = מבחנים דו-לשוניים : שוהמי (2019), מציינת כי תהליך רכישת השפה הוא תהליך כפי, לצד רכישת השפה ארוך, ועד לרכישת השפה נגרם לתלמיד הפסד רב של ידע. עוד מציינת שוהמי (2019) החדשה התלמידים העולים נדרשים לזנוח לגמרי את שפת האם שלהם. על המורים להבין כי תהליך לימוד השפה וההסתגלות הכללית לוקחת זמן רב, עליהם להציב דרישות ריאליות בזמן הזה ולהבין ולהפנים את הקושי הלשוני (שוהמי, 2019). על מנת למנוע הפסד עתידי של ידע יש לפתח הערכה דו-לשונית (חיים ואביגדורי, 2019). היעדר כלים להערכת ידע רב לשוני מהווים קושי גדול בהערכה עבור תלמידים אשר נמצאים בקבוצות מיעוט לשוני (חיים ואביגדורי, 2019). מחקר שנערך לאחרונה בארץ, כלל מדגם של 185 תלמידים, בכיתות ט' ו'י, אשר לומדים בבית ספר ערבי בעיר מעורבת, בית ספר ערבי בעיר דוברת ערבית וארבע בתי ספר שיש בהם תלמידים עולים מבר"ב לשעבר. התלמידים חולקו לשתי קבוצות, קבוצת הניסוי קיבלה מבחן דו-לשוני ו/או מטלת כתיבה וקבוצת הביקורת קיבלה מבחן בשפה העברית לצד שאלון עמדות